

ẢNH HƯỞNG CỦA PHƯƠNG TÂY ĐỐI VỚI CÔNG CUỘC CẢI CÁCH Ở XIÊM THẾ KỶ XIX

KIM NGỌC THU TRANG*

Từ nửa sau giữa thế kỷ XIX trở đi trước sự bành trướng của thực dân đế quốc, hầu hết các nước trong khu vực Đông Nam Á đều rơi vào vòng kiểm soát hoặc trở thành thuộc địa của phương Tây. Trong bối cảnh đó, để duy trì nền độc lập dân tộc và chấn hưng đất nước một số nước trong khu vực đã tiến hành duy tân cải cách. Vì nhiều nguyên nhân các cuộc cải cách đó chủ yếu thất bại. Xiêm (Thái Lan) là quốc gia duy nhất ở Đông Nam Á đã tiến hành cải cách và mang lại nhiều thành công. Vì vậy, cuộc cải cách ở Xiêm thế kỷ XIX trở nên cuộc cải cách điển hình và khá tiêu biểu. Với cuộc cải cách này, Xiêm đã không những dần dần thoát khỏi ách nô dịch ngoại bang, bảo vệ được chủ quyền quốc gia mà hơn nữa còn xây dựng được cơ sở khá vững chắc cho sự hình thành một nhà nước - dân tộc hiện đại. Cùng với Nhật Bản ở Đông Bắc Á, Xiêm đã trở thành một hiện tượng phát triển điển hình ở Đông Nam Á của thế kỷ XIX.

Trên đây là vấn đề rất lớn, trong khuôn khổ bài viết này chúng tôi chỉ trình bày một cách khái quát một vấn đề liên quan đến ảnh hưởng của phương Tây đối với công cuộc cải cách theo hướng tư sản ở Xiêm.

Một vấn đề cần phải thừa nhận đó là công cuộc cải cách ở Xiêm thế kỷ XIX khá thành công là do sự kết hợp đồng thời của nhiều yếu tố chủ quan và khách quan, nội sinh và ngoại sinh. Vì vậy, việc tuyệt đối hóa một trong hai yếu tố là không khách quan, thiếu cơ sở khoa học.

Trên thực tế, trước đây đã có những quan điểm nhấn mạnh quá mức vai trò của các yếu tố bên ngoài, thậm chí coi các cuộc cải cách chỉ như những hệ quả lịch sử của quá trình truyền bá, tiếp thu ảnh hưởng của nền văn minh phương Tây ở Đông Á mà thôi. Đây là một quan điểm phiến diện và chịu ảnh hưởng của thuyết "lấy châu Âu làm trung tâm". Quan điểm này đã tuyệt đối hoá vai trò của chủ nghĩa

* Ths Kim Ngọc Thu Trang, Khoa Lịch sử, Đại học Sư phạm Thái Nguyên

tư bản phương Tây đối với các cuộc cải cách ở Đông Á. Trên thực tế, yếu tố phương Tây là hết sức quan trọng. Tuy nhiên, đây không phải là yếu tố duy nhất. Chính sự kết hợp các yếu tố bên ngoài với các yếu tố bên trong đã tạo thành những động lực căn bản mang ý nghĩa quyết định đối với sự vận động và xu hướng phát triển của các cuộc cải cách này.

Đối với công cuộc cải cách ở Xiêm thế kỷ XIX, ảnh hưởng của phương Tây được thể hiện thông qua bốn phương diện cụ thể sau đây:

1. Ảnh hưởng của phương Tây được biểu hiện bằng những thách thức và nguy cơ xâm thực của chủ nghĩa tư bản, đe dọa trực tiếp sự tồn vong của vương quốc Xiêm. Chính hiểm họa thực dân đã tạo ra sức ép mạnh mẽ, có tác dụng như một *xúc tác lịch sử*, thúc đẩy các yếu tố nội sinh, làm cho các tiền đề của công cuộc cải cách nhanh chóng trở nên chín muồi. Sức ép của chủ nghĩa tư bản phương Tây trở thành một tối hậu thư đối với sự tồn vong của vương quốc Xiêm. Trước khi Mongkut (Rama IV) và Chulalongkorn (Rama V) tiến hành cải cách, ở Xiêm cũng đã xuất hiện những tiền đề lịch sử khá quan trọng. Về kinh tế, đó là hoạt động thương mại, nhất là thương mại biển ở vùng Đông Nam do gia đình Bunnag cai quản đã diễn ra khá sôi nổi. Về văn hoá, đó là các hoạt động cải cách Phật giáo, sự chuẩn bị về nhân sự (học tập các giáo sĩ phương Tây). Dưới các triều vua Rama I (1782 - 1809), Rama II (1809 - 1824), Rama III (1824 - 1851), vương quốc Xiêm đã phát triển cường thịnh cả về kinh tế chính trị, quân sự, văn học nghệ thuật và thực sự đạt tới đỉnh cao trong mô hình phát triển truyền

thống vào giữa thế kỷ XIX. Trên cơ sở những tiền đề và nhân tố nội sinh vốn có, sự xâm thực của chủ nghĩa tư bản đã có tác động mạnh mẽ, tạo nên sức ép buộc Xiêm phải tiến hành cải cách vì sự sống còn của dân tộc. Cải cách trở thành một giải pháp tối ưu, đối phó hữu hiệu với nguy cơ xâm lược của chủ nghĩa tư bản phương Tây.

2. Ảnh hưởng của phương Tây đóng vai trò là *yếu tố định hướng, vạch đường đi* cho công cuộc cải cách ở Xiêm. Trước khi chủ nghĩa thực dân bành trướng ở phương Đông, một số nhà cầm quyền Xiêm đã ít nhiều nhận thức được những hạn chế của mô hình phát triển truyền thống và đã tiến hành một số cải cách nhất định nhưng cuối cùng đều rơi vào bế tắc, không tìm ra giải pháp và hướng đi rõ rệt. Cụ thể dưới các đời vua Rama I (1782 - 1809), Rama II (1809 - 1824), nhà vua và giới quý tộc đã nhận thức cần phải cải cách nội tại của đất nước mình. Rama I trong khi tập trung nhiều nỗ lực vào các cuộc chinh phạt để mở rộng bờ cõi khu vực ảnh hưởng của vương triều Chakry cũng đã tiến hành một số cải cách về chính trị, đặc biệt về mối quan hệ giữa nhà vua, hoàng tộc với các quan lại cao cấp. Rama II giống như cha mình, dù dành rất nhiều thời gian cho thi ca, nhưng cũng đã chú tâm không ít đến cải cách, tổ chức lại triều chính và đặc biệt là khuyến khích gia đình Bunnag mở rộng giao thương với người Hoa và trong chừng mực nào đó với cả người phương Tây.

Tuy vậy, nhận thức về nhu cầu cải cách nội sinh của hai đời vua đầu triều Chakry và giới quan lại Xiêm lúc đó còn chưa rõ ràng và nhìn chung thì các biện

pháp đối phó cũng chưa vượt qua khuôn khổ truyền thống. Đến cuối thế kỷ XIX, đầu thế kỷ XX, dưới ảnh hưởng của phương Tây, các nhà cải cách ở Xiêm, đặc biệt là Chulalongkorn (1868 - 1910) đã xác định được hướng đi rõ ràng, dứt khoát: Cải cách có nghĩa là học theo phương Tây, là mở đường tiến tới hiện đại hoá theo mô hình phương Tây. Tuy nhiên, cải cách ở Xiêm không phải là sự dập khuôn máy móc, sao chép theo mô hình phát triển của phương Tây. Các nhà cải cách ở Xiêm nhận thức được từ rất sớm những khác biệt giữa văn minh phương Đông và phương Tây, những gì của phương Tây không phù hợp với hoàn cảnh thực tế ở Xiêm. Trên cơ sở đó, tiến hành cải cách theo mô hình phương Tây một cách có sáng tạo, phù hợp với thực tế của Xiêm. Ví dụ, năm 1885 Rama V bắt tay vào các cải cách hành chính. Áp dụng kinh nghiệm của nước ngoài, quy định mô hình nhà nước Xiêm là chế độ quân chủ lập hiến kiểu Đức. Vua vẫn là người có quyền cao nhất nhưng điểm khác biệt là bên cạnh vua, Chulalongkorn cho thiết lập 2 cơ quan là Hội đồng Nhà nước và Hội đồng tư vấn. Trong lĩnh vực giáo dục, trong bài phát biểu ngày 1/1/1899, Chulalongkorn nhấn mạnh những giá trị văn hoá của Xiêm, sự bình đẳng về đạo đức và con người của Xiêm với các nước phương Tây và về tính cách dân tộc trong thời đại mà chủ nghĩa dân tộc đang thịnh hành ở châu Âu. Lời phát biểu này thể hiện quyết tâm của chính quyền trung ương trong sứ mệnh hiện đại hoá Xiêm mà vẫn giữ vững bản sắc dân tộc của mình.

3. Ảnh hưởng của phương Tây là một trong những yếu tố góp phần điều chỉnh

nhịp độ cuộc cải cách ở Xiêm. Điều đó có nghĩa là tùy theo mức độ gia tăng của sức ép từ phía các nước tư bản phương Tây mà nhịp độ cải cách ở Xiêm cũng được điều chỉnh. Có nhiều ý kiến cho rằng cải cách của Xiêm thời Mongkut và Chulalongkorn diễn ra một cách nhỏ giọt, chậm chạp, đặc biệt là dưới thời Mongkut. Theo quan điểm của sử gia người Mỹ David K. Wyatt thì nguyên nhân quan trọng nhất dẫn tới sự thành công của Mongkut và Chulalongkorn là đã tiến hành cải cách một cách tuần tự với một nhịp độ phù hợp. Nhịp độ đó phụ thuộc vào sức ép từ phía các nước phương Tây và những diễn biến trên địa hạt ngoại giao. Với Mongkut, ông hiểu rõ mục đích cao nhất của toàn bộ công cuộc hiện đại hoá đất nước, đồng thời cũng hiểu rõ hoàn cảnh lịch sử của cuộc cải cách, đó là bên ngoài thì các cường quốc thực dân đang tìm mọi cách để chia rẽ và xâm lược Xiêm, trong nước lực lượng cải cách còn yếu, cần có thời gian để chuẩn bị và đào tạo lực lượng. Do đó, Mongkut đã tiến hành những cải cách đầu tiên hết sức thận trọng với những bước đi chắc chắn và quy mô hạn chế đủ để mở đường cho công cuộc hiện đại hoá nhưng không trực tiếp thách thức ngay một lúc các thế lực ngoại xâm.

Đến thời Chulalongkorn (1868 - 1910), trong 6 năm đầu (1868 - 1873), nhà vua không tiến hành bất cứ cải cách nào nhằm tránh đương đầu với các thế lực bảo thủ. Đến 1873, sau khi thời hạn nhiếp chính của Chuang Bunnag vừa kết thúc, nhà vua liền tiến hành một loạt cải cách về luật pháp, kinh tế. Năm 1893, khi mà cuộc cải cách thể chế của Xiêm đang tiến

hành thuận lợi thì phải tạm dừng vì cuộc xung đột với thực dân Pháp trên biên giới Thái - Lào. Gần 10 năm sau, từ 1902, sau khi tình hình đã tạm ổn định, Chulalongkorn lại đẩy mạnh cuộc cải cách, hoàn thành về căn bản công cuộc duy tân đất nước. Rõ ràng, công cuộc cải cách ở Xiêm đã diễn ra một cách tương đối chậm chạp nhưng chắc chắn và thận trọng, do đó đã giành thắng lợi. Sự thận trọng đó chịu sự chi phối rất lớn từ áp lực của các nước phương Tây. Tùy theo từng hoàn cảnh nhịp độ của cuộc cải cách được điều chỉnh cho phù hợp.

4. Biết tranh thủ tình trạng cạnh tranh, phân chia quyền lực giữa các thế lực phương Tây là một trong những yếu tố quan trọng đối với sự thành bại của công cuộc cải cách ở Xiêm. Một trong những nguyên nhân dẫn đến sự thành công của công cuộc cải cách ở Xiêm là việc quốc gia này ngẫu nhiên ở vào vị trí "vùng đệm" giữa hai thế lực thực dân Anh và Pháp. Sau cuộc chiến tranh Napôlêông ở châu Âu, các quốc gia phương Tây đã tạm thời phân định những khu vực ảnh hưởng của mình. Trong cuộc tranh giành thuộc địa này, Anh và Pháp là hai đối thủ chủ yếu. Tuy nhiên, vào thời điểm đó, Anh đã có vị trí khá ổn định ở Ấn Độ và Mã Lai, Pháp đã tạm thời bằng lòng với bán đảo Đông Dương. Mặt khác, cả Anh và Pháp đều có đối thủ chung ở châu Âu là đế chế Đức. Do đó, đối với Xiêm, Anh và Pháp đã thống nhất là biến Xiêm thành "vùng đệm" và không gây ra việc tranh giành ảnh hưởng gay gắt ở khu vực này. Xiêm đã biết tận dụng vị trí đặc thù đó của mình và biến nó trở thành một lợi thế, từ đó đưa ra những quyết sách đúng đắn đưa công cuộc cải

cách đi tới thành công.

Từ nhận thức đến hành động, quyết tâm cải cách, hiện đại hoá đất nước theo mô hình phương Tây của vương quốc Xiêm là hoàn toàn đúng đắn, phù hợp với xu thế của thời đại. Chính sự kết hợp giữa các yếu tố nội sinh với ngoại sinh mà trong đó những ảnh hưởng nhiều mặt của phương Tây đã tạo nên động lực mạnh mẽ dẫn tới sự thành công của công cuộc cải cách ở Xiêm thế kỷ XIX./.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

I. Tiếng Việt

1. Đinh Xuân Lâm, *Lịch sử cận hiện đại Việt Nam - Một số vấn đề nghiên cứu*, Nxb Thế giới, H, 1998.
2. Phạm Nguyên Long - Nguyễn Tương Lai, *Lịch sử Thái Lan*, Nxb Khoa học xã hội, H, 1998.
3. Vũ Dương Ninh, *Vương quốc Thái Lan*, Nxb Giáo dục, H, 1994.
4. Vũ Dương Ninh, *Phong trào cải cách ở một số nước Đông Á*, Nxb Đại học Quốc gia, H, 2007.
5. Đại học Quốc gia Hà Nội, Trường Đại học Khoa học xã hội và nhân văn, *Đông Á, Đông Nam Á, Những vấn đề lịch sử và hiện tại*, Nxb Thế giới, H, 2004.

II. Tiếng Anh

1. Steinberg - David Joel, *In Search of Southeast Asia*, University of Hawaii Press, Honolulu, 1987.
2. The Center for East Asian Cultural Studies, *Chulalongkorn . the Great*, Tokyo, 1965.
3. David K. Wayatt, *The Politics of Reform in Thailand - Education the Reign of King Chulalongkorn*, New Haven and London, Yale University Press, 1969.